

STIPE GUNJAČA

RAD MUZEJA HRVATSKIH STARINA U G. 1953

U težnji, da se uprava Muzeja oslobodi administrativnih poslova, koji su se s obzirom na nesređene prilike smještaja i nedostatak administrativnog stručnjaka teško odvijali, a koji su s druge strane otežavali stručni rad, odlučila je Uprava Jugoslavenske akademije u toku g. 1952. da formira Ured Akademijinih ustanova u Splitu, u kojemu će se ujediniti financijsko, materijalno i administrativno poslovanje Muzeja i Instituta za eksperimentalno šumarstvo. Poslovanje je počelo 1. I. 1953., ali se nabrzo pokazalo, da novo formirano tijelo nije opravdalo očekivanja i da nema uvjeta za dalji koristan rad na izvršenju povjerenih mu zadataka, te je Akademija odlučila da likvidira poslovanje Ureda sa 1. I. 1954., a svaka ustanova je otada nastavila raditi samostalno kao i prije.

Ove godine poboljšalo se stanje personala time, što je Fabijan Bakulić postavljen za preparatora.

Pitanje izgradnje nove muzejske zgrade ostaje i dalje najtežim problemom ove ustanove i ono se ove godine pomaklo tek sporim korakom naprijed. Tomu je uzrok obeshrabljenost s nesigurnih ili vrlo slabih izgleda u materijalnu pomoć za gradnju. Radilo se uglavnom na preliminarnim organizacionim radovima. Uprava Akademije zamolila je arh. M. Kauzlarića i arh. J. Seisela, da bi otputovali u Split, radi sastanka komisije za izradu idejnih nacрта gradnje muzeja. Budući da se u koncepciji rukovodimo i perspektivama razvoja Muzeja, što će bitno utjecati na veličinu gradnje, to je uprava Muzeja mogla dati tek sumaran pregled potreba s predlogom, da detaljna razrada ostane za anketu. Mjeseca ožujka došli su u Split članovi komisije Dr. M. Barada i arh. L. Horvat, te su s direktorom Muzeja i akademikom M. Abramićem, pregledavši građu, izmjenjivali misli o izboru eksponata i o načinu eksponiranja, o funkciji depoa i o prostoru, koji će zahvaćati i zapremati novo-gradnja.

Druga komisija sastala se 3. i 4. srpnja, a sačinjavali su je akademik V. Radauš, pa dopisni članovi arh. M. Kauzlarić i S. Gunjača. Tada su se ponovo pretresli momenti kao u prvoj komisiji, uočavali odnosi gradilišta

kim projektom i okolinom i određivali zadaci tehničkih predradnja. Da bi članovi komisije osjetili odnos arhitekture koje potječu, što bi imalo utjecaja i na način eksponiranja, obišli su objekte starohrvatske arhitekture, i to crkve sv. Trojice u Splitu, sv. Stjepana u Jeseničama, sv. Petra u Priku kod Omiša, sv. Spasa u Cetini, pa ostatke triju otkrivenih crkava u Biskupiji kod Knina.

Ova dva sastanka komisije rezultirala su skicom natječajnog programa, koja se zbog historijata razvoja problema ovdje iznosi:

Natječaj

Za izradu idejnog projekta Muzeja hrvatskih starina u Spregpisuje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu sa željom, da na osnovu odobrenog idejnog projekta elaborat uz generalni nadzor nad gradnjom.

Općenito

Muzej ima jedinstvenu tematiku. Specifična osobina sastoji se u tome, što on sadrži najstariji

Tako

lika mu je, što svojim materijalom i hronološki i po vrijednosti predstavlja najstariju kulturnu dokumentarnu građu kod Slavena uopće, a nešto slično nemaju ni mnoge napredne nacije u svijetu. To bi bila osnovna karakteristika, koju kao prvu treba imati na umu.

Ovaj Muzej, kad mu se pripoji zbirka »Bihaća«, predstavljat će o /o dosad pronađeno

prejudicira funkciju Muzeja kao jedinstvene ustanove, u kojoj se ima sakupljati, čuvati, izlagati i proučavati sva kulturno-historijska baština starih Hrvata, drugim riječima nameće se potreba, sve, što je starohrvatsko.

Dosada Muzej praktično istražuje teren Dalmacije i sve, što se u njemu nalazi, odatle potječe. Mora se napomenuti, da se ne mogu dati krajnje perspektive razv možda 5% istraženog teritorija u Dalmaciji.

Na sva

što se ima sabrati u Muzeju. U svakom slučaju treba predvidjeti prostor mnogo više materijala, nego što je do sada sabrano. Pored toga nameće se pitanje, koliko materijala treba da se izloži.

Muzeja i na muzeografski stav postignut novim vremenom, materijal treba da bude izložen tako, da bude što pristupačniji da pored drugih motiva, koji upućuju na potrebu širokog prostora, to traži i praktična strana masovne frekvencije Muzeja (sindikati, škole, društva, voj-ska i t. d.).

Postavlja se problem, kako da se sakupljeni predmeti izlože. Tu se radi u prvome redu o višestrukom značaju materijala s jedne strane, a s druge strane i o njegovu stanju, jer je pretežni dio fragmentaran, i onda nema mnogo varijanata, nego se, naročito arhitektonski oblici stereotipno ponavljaju.

Poželjno je, da zbog specifičnosti ovoga Muzeja treba da dođe do izražaja i kvalitet i kvantitet. To bi

da dođe historijski, dekorativni i arhitektonski naglasio kvalitet, a sve drugo bi došlo u depo, samo što taj depo ne bi ostao i služio samo ljudima od nauke, nego bi se materijal u njemu postavio na takav

tetu. Svakako treba da se najprije pregleda dobio dojam o kvalitetu. To vrijedi više za lapidarij.

Predviđa se, da će se u muzeju ili lapidariju izgraditi dvije ili tri tipične male starohrvatske arhitekture, koje će biti kopije postojećih, i to jedan centralni, jedan longitudinalni i jedan slobodni oblik crkve.

Nadalje će se event. u slobodni prostor ugraditi starohrvatski grobovi, koji će se hronološki i tipološki razvrstati. Tu bi ulazilo desetak egzemplara stećaka, koje će trebati donijeti sa terena, četiri sarkofaga, nekoliko prostih, ovalnih, trapezoidnih, dvospratnih, dvojnih i ostalih nekoliko grobova, koji pokazuju varijacije u pokrivalu.

Zbirka zasada raspolaže sa ovim najvrednijim eksponatima:

Arhitektonski fragmenti: 3 cibona, 25 dekorativnih greda, 15 kapitela, 12 ulomaka kolone, 6 nadvratnika, skih fragmenata sa natpisom, 6 transcena, 12 imposta, 1 krstionica (približni podaci o najvrednijim objektima).

Nakit i oružje: 8 starohrvatskih naušnica, 1500 prstenova, 700 komada raznog novca, 10 bojnih strelica, 7 nizova aplika,

Kućni pribor: 20 lonaca, 3 bureta za vodu, 1 tava, 15 ognjila, 20 raznih sapona.

U najveće eksponate pripadala doseže visinu od 5 metara.

U izložbenim prostorijama izlagat će se i odljevci vrednijih spomenika, koji se ne mogu izložiti u originalu (krstionica u Eskulapovu hramu u Splitu i t. d.).

Iz svega izloženoga više predmeta (iako mnogo gušće smještenih) nego izložbeni prostor. Iako će depoi biti pristupačni uglavnom naučnim radnicima, poželjno je, da kvantum sabranih predmeta vidi i posjetilac, koji prolazi bilo da su depoi odijeljeni staklenim stijenama od izložbenih prostora, bilo na koji drugi način.

Potrebna je i iz muzejskih razloga dobra između izložbenih prostora i depoa (kod studentskog rada, kod izmjene eksponata i prearanžiranja).

Posebnu pažnju treba posvetiti pitanju danje rasvjete s naročitim obzirom na veliko zagrijavanje p sjet muzeja uvečer.

Smjer hoda u muzeju slijeva nadesno.
Objekte bi trebalo prema zamisli Urb
rati u otvorenom načinu izgradnje, odnosno djelomično prislonjeno uz pot-
porni zid gornje ulice.

Ulična kanalizacija za ovo gradilište
vršit će se biološko čišćenje.

Program

Gradilište se nalazi na obalnom pojasu između Doma mornarice (nekadašnji hotel Ambassador)

Gradilište je praktički potpuno ravno, u nivou obalne ces
regulacionom planu, proširuje na dvostruku širinu, kako je to iz situacionog
nacрта vidljivo.

Prema kopnenoj strani je gradilište omeđeno na 8,5–9,5 metara visokim
vertikalno uzdignutim potpornim zidom, iznad kojeg prolazi gornja cesta,
kojoj se smje

na sjeveroistočnoj

stepeništem kao spojem gornje i donje ceste, a na jugozapadnoj strani sa ze-
mljištem Vojske, koja u skoro vrijeme namjerava da na tom mjestu na slo-
bodan način izgradi veće, djelomično stambene objekte.

Raspisu je priložena fotografija izgradnje obalnog pojasa, kako ju je u
soje doba

tuelna i za natjecatelje neobavezna, priložena je radi informacije.

Povoljno je, ako se

Od natjecatelja se traži:

1. Da riješe izložbene prostore i prostore depoa (studijskih zbirka, skla-
dišta) u dobroj međusobnoj vezi, ne potpuno odvojeno jedne od drugih. Ne
određuje se fiksna kvadratura potrebnih površina, s jedne strane zato, da
se projektant u traženju povoljnih arhitektonskih volumena ne sapinje, a s
druge strane, što je izgradnja površinski ograničena veličinom zemljišta, a
visinski samim muzejskim p
višu od dva etaža.

2. Osim zatvorenih izložbenih

prostor za izlaganje na otvorenom (lapidarij), na kojemu bi se, u kopiji,
mogao postaviti i koji

(pomišlja se na jedan do dva objekta, kao na pr. sv. Trojica u Splitu, sv.
Križ u Ninu ili sl.).

3. Osim izložbenih prostora za stalne izložbe treba predvidjeti: prostor za
povremene izložbe, u kojima bi se izmjenično izlagao materijal vezan uz od-
ređene teme (na pr. starohrvatske nastambe). Poželjno je, da taj prostor bude
smješten tako, da je lako dokučiv i onda, kad su ostali izložbeni prostori za-
tvoreni.

4. Na ulazu u izložbene prostorije predvidjeti vratarnicu sa garderobom
(za odlaganje
cije i fotografije).

U administrativnom dijelu treba predvidjeti:

5. sobu za direktora sa predsobljem;
6. sobu za dva administrativna činovnika;
7. 4 sobe za 8 kustosa (u svakoj po dva);
8. sobu za 1 arhitekta i 1 crtača-tehničara;
9. sobu za akademskog slikara;
10. sobu za konzervatora;
11. sobu za fotografa (ujedno fotografski atelje);
12. sobu za podvornika i čuvara;
13. sobu za rad naučenjaka, koji ne pripadaju osoblju
14. kod ulaza za depo predvidjeti jedan manji prostor ili box sa radnim mjestom
15. radionicu-laboratorij
16. radionicu za preparatora;
17. radionicu za klesara-restauratora;
18. radionicu stolarsko-bravarsku;
19. safe sa kasama za dragocjene predmete i pohranjivanje predmeta za slučaj opasnosti;
20. centralno loženje;
21. ventilacioni uređaj;
22. W. C.-i, priručna spremišta i sl.;
23. sklomište
24. biblioteku;
25. dvoranu za predavanja;
26. stan za čuvara.

Direktor Muzeja poduzimao je istovremeno neke korake, da bi se osigurala materijalna sredstva za etapnu gradnju muzeja, pa je s time u vezi nastala potreba izrade projekta novogradnje. Akademija je na to formirala odbor za izgradnju muzeja, u koji su ušli akademici: M. Kostrenčić,

dauš, F. Kršinić, pa dopisni članovi arh. M. Kauzlarić,

D. Galić i dr. S. Gunjača, a kao

Ovaj odbor imao je prvi sastanak dana 3. XI. 1953., na kojemu se razmotrila situacija i zaključilo, da je predmet gradnje davno dozrio, te da je hitan. Da bi stvar dalje tekla bez kompliciranih procedura, Odbor se saglasio, da se odustane od natječaja i da se nacrt povjeri jednom članu arhitektonskog odjela Akademije. Svi prisutni su jednodušno odabrali arh. Kauzlarića, je uporno iznosio razloge, s kojih se nije mogao

strane pokazala nepopustljivost, rezervirao je odgovor za neko vrijeme. Predsjedništvo Akademije razmotrilo je zaključke odbora, posebno zaključak, da se izrada idejnog i definitivnog nacrta povjeri arh. Kauzlariću, te mu je to povjerilo, a on se primio.

dio svote određen za nacrt izdvojio i njome se čistio teren gradilišt pri jednom dijelu zasut ruševinama bivše tvornice cementa. Ujedno

Muzeja dala

prema gradilište

Zbirka bivšeg društva »Bihać«

Poznato je, da se zbog nesuglasica, koje su izbile u bivšem Hrvatskom starinarskom društvu u Kninu, jedan dio članova pod vodstvom don Frane Bučića izdvojio kod otvorenja kninskog muzeja g. 1893. i da je to izdvajanje rezultiralo konstituiranjem novog društva »Bihać« g. 1894. Novo društvo udarilo je sjelo u Splitu i uzelo sebi za zadaću istraživanje spomenika iz ske prošlosti. »Bihać« je praktično djelovao na primorskom pojasu od Trogira do Omiša, gdje se otkopalo ostatke nekoliko građevnih objekata i nekropola. Na taj način prispjeli su u zbirku mnogobrojni arhitektonski fragmenti, a na nekima od njih ima i natpisa. Poznat je natpis na sarkofagu kraljice Jelene. Isto tako je u nekropolama starohrvatskog nakita. Tako se u zbirci društva »Bihać« u toku dugogodišnjeg rada nagomilao velik broj predmeta, te zbirka poslije rina ima najveći broj starohrvatskih arheoloških objekata. Zbirka je pohranjena u Arheološkom muzeju u Splitu, gdje se i danas nalazi, a društvo se ugasilo ulasko

Kako se »Bihać« poslije rata nije obnovio, to je uprava Muzeja hrvatskih starina na početku ove godine upozorila Jugoslavensku akademiju na društvena pravila, u kojima se u točki IX. čl. 21 određuje pripadnost sve nepokretne i pokretne

štva. Budući da je ovaj Muzej također pod rukovodstvom uprava smatrala kao potpuno logično, da predloži Akademiji, u posjed pripoji zbirku društva »Bihać« Muzeju hrvatskih starina u Splitu.

Akademija je, da bi pokrenula pitanje prijenosa društvene imovine zatražila inventar predmeta, no kako ne postoji cjelovit nego samo djelomičan inventar društva »Bihać«, uprava

predložila, da se donese principijelno rješenje o prijenosu, a da će se inventar sastaviti kod primopredaje. Akademija je dobila rješenje Državnog sekretarijata za unutrašnje poslove N. R. H., kojim se imovina bivšeg društva »Bihać« proglasila općenarodnom i nekretnine se stavile pod upravu N. O. grada Splita, a pokretnine pod upravu Jugoslavenske akademije. Posebna komisija je 12. XI. 1953. vršila primopredaju, o čemu je načinjen ovaj

Zapisnik

sastavljen dana 12. XI. 1953. godine u prostorijama Arheološkog muzeja u Splitu, a po predmetu preuzimanja društva »Bihać«, a na osnovu rješenja Državnog sekretarijata za unutrašnje poslove NRH-e – Zagreb broj II. 4-14584/53. od 5. VI. 1953. god.

Na osnovu navedenog rješenja formirana je komisija od strane Uprave za unutrašnje poslove NO-a grada Splita, koju sačinjavaju:

1. Ševo Marin, predsjednik Uprave za unutrašnje poslove NO-a grada Splita.
2. Dr. Katić Lovro, tajnik bivšeg društva »Bihać«.
3. Dr. Rendić

hranjena pokretna imovina bivšeg društva »Bihać«.

4. Dr. Gunjača Stjepan, direktor Muzeja hrvatskih starina u Splitu, predstavnik Jugoslavena uzimajući pokretne imovine.

5. Vu
Splita, kao preuzimajući nepokretne imovine.

Komisija je dana 12. XI. 1953. godine obišla pokretnu i nepokretnu imovinu bivšeg društva »Bihać«, koja se sastoji od idućega:

I. Nepokretna imovina

Prema izvratku ZU 1277 K. O. Solin

1. Režinice

- a) biće 1. čestica zemlje 6102/1,
- b) biće 2. čestica zemlje 6099/8,
- c) biće 3. čestica zemlje 6099/9,
- d) biće 4. čestica zemlje 6099/10 i
- e) biće

2. Gradina

- a) biće 6. čestica zemlje 3464/1, 3464/2 i 3464/3,
- b) biće 7. čestica zemlje 3463, 3462/1 i 3463/2.

3. Šuplja crkva (gornja rika) Solin

- a) čestica zemlje 2667/1,
- b) čestica zemlje 2667/2,
- c) čestica zemlje 2664/4.

Prema izvratku ZU 1159 K. O. Klis

4. Sveta Trojica – Split

Prema izvratku ZU 6462 – tijelo 1

- a) čestica zemlje 3296 sa 77 m² površine.

Napomena: Ova čestica je prema izjavi Dr. Lovre Katića vlasništvo društva »Bihać«. Međutim prema izvratku iz ZU Kotarskog suda u Splitu čestica je vlasništvo Karlovac Ive pok. Bartula, stoga je potrebno da organ upravljanja nepokretne imovine – Narodni liko se utvrdi, da je imovina bivšeg društva »Bihać«, neka istu prenese pod svoje upravljanje.

II. Pokretna imovina

Kameni spomenici, kovinski predmeti, arhivalija, fotografije i klišeji, pa publikacije društva »Bihać«
»Bihać«.

Budući da inventar nije kompletan, stručnjaci članovi ove komisije će se sastati i istražiti pojedine predmete, za koje se nije mogla utvrditi pripadnost.

Zapisnik je sastavljen u 6 (šest) primjeraka, od kojih se po jedan primjerak dostavlja:

1. Upravi za unutrašnje
  2. Državnom sekretarijatu za unutrašnje poslove NRH Zagreb.
  3. Gradskom narodnom odboru – Split.
  4. Dr. Lovri Katiću, bivšem tajniku društva »Bihać« – Solin.
  5. Dr. Duji Rendiću, direktoru Arheološkog muzeja – Split.
  6. Dr. Stjepanu Gunjači – Split – za Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti u Zagrebu.
- Pročitano i dovršeno.
Split, dne 12. XI. 1953. god.

Članovi komisije: s. r.

Iduće godine sastavit će se detaljni primopredajni zapisnik, koji će biti dostavljen Akademiji, a u njemu će prijedlog za pripojenje zbirke Muzeju hrvatskih starina naći administrativnu podlogu, te se nadamo, da će tako dosadašnja podvojenost u radu, koja je bila egzemplarno štetna po nauku i narodnopolitičke interese, naći svoj ispravak.

ARHEOLOŠKA ISKAPANJA

1. *Potravlje* kod Sinja. Ekipa Muzeja hrvatskih starina i Arheološkog muzeja u Splitu reambulirala je na koncu veljače dolinu Cetine kod Peruče i tom prigodom propitkivala seljake, koje je susretala, da li znaju za kakve starine davno na njivi Luke Bešlijića pok. Ante pronašla ploča »s polumjesecom i natpisom«.

doba. No na povratku u Sinj primijetio je vođa ekipe da se na poznatom arheološkom položaju, koji se zove Grudine, krči njiva, te smo prišli seljacima, koji su nam rekli, da nailaze na grobove. Budući da se očekivao nalaz iz rimskog doba, jer su Grudine posute takvim ostacima, zadužen je bio kustos splitskog Arheološkog muzeja M. Nikolanci, da sutradan izvidi mogućnosti istraživanja, a u svakom slučaju da zaustavi rad. Rad je bio zaustavljen s tim, da se počeka na odgovor uprave Arheološkog muzeja, a ovaj je odmah poslao kustosa I. Marovića da istražuje preostali, neiskrčeni dio njive. Marović je javio upravi Muzeja hrv. starina, da pored rimskih ostataka nailazi i na starohrvatske grobove, na što je uprava izaslala kustosa J. Grabovca, da radi skupa s Marovićem. Na preostalom dijelu njive Andrije Glavurdića u Grudinama pronađena su 32 starohrvatska groba. U njima se našlo naušnica, aplika, stenja i par ostruga. Prema osobinama nalaza zaključilo se, da se radi o groblju, odnosno o dijelu groblja iz XIII. i XIV. stoljeća. Nađena su i dva starokršćanska kamena ulomka, od kojih je jedan pripadao perforiranoj tranzeni, a drugi kapitelu. Ovaj drugi se u Muzeju spojio sa već ranijim dijelom, što ga je pronašao Marun, te su svi izgledi, da je Marun u neposrednoj blizini otkrio u svoje doba oveću starokršćansku baziliku, kojoj danas seljaci ne znaju točan položaj. Međutim, tu se vide i ostaci druge ne govore za trobrodnu baziliku nego za drugu staru crkvu. Okolo nje se nalazi i stećaka. Trebat će na ovom mjestu nastaviti istraživanja, identificirati crkvu »sancti Mathei apostoli de Potravnicie« kako je nazivlju

kasniji dokumenti. (Vidi Marunov izvadak iz »Liber baptizatorum, coniugatorum et defunctorum fratris Bonaventure Caput Album id est Biloglav ... parochi multorum diocesum«, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva XII, Zagreb 1890, str. 67).

2. *Cetina*, sv. Spas. Ove godine nastavilo se, po četvrti put, iskapanje crkve sv. Spasa. Pretraživala se jugoistočna strana nekropole, gdje su se pronašla još 333 starohrvatska groba. U grobovima je bilo priloga, među kojima se ističe prstenje i naušnice, a nailazilo se i na ostatke velova. Pronašlo se i nešto arhitektonskih ulomaka, među kojima se ističe ulomak grede sa crkvene pregrade s ostacima natpisa OREMDO (sl. 1), koji spaja dosada pronađene fragmente, tako da se dobila čitava lijeva greda crkvene pregrade s tim, da joj još nedostaje samo neznatan dio na početku koji je, čini se, preupotrebom oklesan, a tim je vjerojatno bio odbiven samo krst, s kojim natpis obično počinje. Sada imamo cijeli tekst ove grede, koji glasi:

AD ONOREM DOM(ini) N(ostri) IHU (= Jesu) XPI (= Christi) EGO GASTICA HUPPANUS D(onavi?) ... (sl. 2).

U ekipi su pored autora ovih redaka sudjelovali još i kustos prof. Julije Grabovac, asistent-konzervator Bartul Petrić i student arheologije Dušan Jelovina. Povremeno fotosnimanje vršio je Karlo Stühler.

3. *Cetina*, Vukovića vrelo. Vrlo blizu jednog od više izvora rijeke Cetine, kod Vukovića vrela, pačetvrtasta oblika (sl. 4), koju narod zove »Nugo«, jer ima žive uglove, a netko je još zove i crkvom sv. Marka. Ruševine su obrasle jorgovanom, a on ovdje nije samonikao i nema ga nigdje u okolici, te budući da izlazi iz gomila ruševina, vidi se, da je jorgovan bio sađen prije nego se objekt srušio. Ovo ne će biti smiona tvrdnja, jer je poznato, da jorgovan dugo traje na taj način, što se neprestano tiče i pomlađuje. Iako sam pri prvašnjem notiranju ovoga položaja hipotetično držao (Starohrvatska prosvjeta III. serija, br. 1, str. 284), da bi u imenu sv. Marka ležao mutan ostatak predaje o crkvi, danas sam spremniji pomišljati

raščlanjeni, nemaju ni apside, pa ničim ne odaju sličnost crkvi. To još ne otklanja mogućnost, da se crkva ne bi nalazila negdje u blizini. Ali s obzirom na to, da imamo jednu zabilješku, koja se tiče ovog kraja, postoji mogućnost, da ovaj objekt primijenimo na drugo. U mojoj radnji »Topografska pitanja na teritoriju cetinske županije ... (Split 1937, str. 27)« iznio sam Greidererov podatak o franjevačkom samostanu: »Conventus cetinensis ante ann. 1400 conditus ... ad fontes fluvii Cctin considet«. Ovdje se bez sumnje očituje veoma dobra topografska informacija, a to znamo po onomu »fontes«. Riječ je u pluralnom obliku, dakle zna se za više vrela rijeke Cetine, kao što ustvari ona i postoje. Ako idemo tražiti ostatke kakve građevine bilo kod kojega vrela, ne ćemo naći druge nego ove kod Vukovića vrela. Oblik i način zidanja »Nugla« zaista odaje kasni Srednji vijek, pa to više govori, da bi se »Nugo« mogao odnositi na ostatke navedenog samostana.

Za vrijeme iskapanja kod sv. Spasa posjećivali smo ovaj objekt više puta i dobili informacije, da se u neposrednoj blizini, a sjeverozapadno od ruševina u vinogradu Lake Škrbića, za vrijeme krčenja g. 1936. nailazilo na grobove i na гвозdene predmete. Te predmete uzimali su seljaci i oni su netra-

gom nestali. Ove godine izvršili smo pokusno iskapanje, i to na susjednim njivama Vuković Mitra i Nikole, koje se nalaze u neposrednoj blizini ruševina, a s južne strane. I zaista pri prvom udarcu trnokopa naišli smo na temelje zidova i dva groba do njih (sl. 5). Grobovi su iz kasnijeg Srednjeg vijeka i bez priloga, a iskapanja, nekropole kod sv. Spasa, iznijet će stvar na čistac.

4. *Cetina*, Totića njiva. U prošlom broju ovoga glasila bilo je riječi o nekim srednjovjekovnim nalazima na njivi Marka Totića. Ove godine kustos Grabovac primio je zadatak, da izvrši pokusno iskapanje na neiskrčenom nastavku njive. Pokušaj nije dao nikakva rezultata.

5. *Kotluša*. U prošlogodišnjem broju ovoga časopisa također smo izvijestili, da je nedaleko vrela Nelaja pri oranju Zelenovića njive traktor naišao na grobove. Špiro Zelenović nam je g. 1952. prodao dvije karike, tvrdeći, da ih je našao na svojoj njivi, a njegov susjed Petar Zelenović donio nam je ove godine nekoliko naušnica i prstenja mladosađ. Ova okolnost nas je prinukala, da pokušamo iskapanje na još neiskrčenoj njivi Špire Zelenovića, koja se inače na zimu ima krčiti. Pokusno istraživanje izvršio sam uz pomoć studenta Jelovine. Sumnjajući u tačnost vlasnikova navoda, zato što sam čitao njegovu želju, da mu našim pretraživanjem njiva ostane besplatno iskrčena, nisam se u nj pouzdao, pa otvorio frontalni rov, nego sam udario nekoliko unakrsnih profila, pri čemu se nije naišlo ni na što. Stoga sam došao do zaključka, da karike, koje nam je prodao Špiro, a koje su objavljene u prošlogodišnjem broju ovog glasila, ne potječu odavle, nego sa susjedne njive Petra Zelenovića, što je vlasnik na spočitnutu dosjetku priznao. Iznosim opreza mlađoj generaciji arheologa.

SLUČAJNI NALAZI I NABAVKE PREDMETA

1. *Runović* kod Imotskoga. Bizantski zlatni novac cara Vasilija II. Osim mjesta nalaza nema drugih podataka (sl. 6 prvi u redu).

AV: BASILCCONSTANTINR

Na lijevo poprsje Vasilija II. s bradom, pravo, a desno poprsje Konstantina VIII. bez brade, pravo. Oni između sebe drže patrijarski križ. Svaki na glavi nosi krunu s križem. Vasilije nosi odjeću kariranu na rombna polja s tačkama po sredini, a Konstantin nosi plašt s haljinom.

Rev: + IHSXIS REX REGNANTI hM

Poprsje Kristovo, s bradom, pravo, nosi tuniku, ogrtač i nimbusku krunu. Desna ruka na blagoslov, lijevom drži knjigu evandjelja.

Pri obodu nimbusa

Težina

(Warwich Wroth, Catalogue of the imperial Byzantine coins in the British Museum, London 1908, II, 484. 3).

2. Nepoznato nalazište, tobože Bukovica u Dalmaciji. Zlatni bizantski novac jako oštećen, da legendi nije ostalo ni traga. Vjerojatno je to novac cara Konstantina V. Kopronima (sl. 5 drugi u redu).

Av: Lik cara, pravo, s krunom na glavi i križem u desnoj ruci. Odjeća na rombna polja s tačkicama

Rev: Dva ljudska lika s krunom na glavi i križem između njih, pravo. Odjeća: plaševi.

3. Nepoznato nalazište, negdje u Dalmaciji. Mletački

A. Venerija (sl. 6. zadnji u redu).

Av: ANTO'VENERIO — S. M. VENETI DVX

Sv. Marko stoji nalijevo i pruža zastavu d s objema rukama.

Rev: SIT. T. XPE DAT'Q'TV REGIS ISTE DVCAT'

Krist stoji u m zvijezda.

Težina: 3,51 g.

(Corpus numorum Italicorum VII, Venezia 1915, str. 110, br. 35).

4. *Kotluša* kod Vrlike. U prošlom broju ovog glasila obavijestili smo, da je pri oranju njive Petra Zelenovića nedaleko vrela Nelaja traktor izbacio na površinu materijal iz starohrvatskih grobova. U proljeće ove sadio lozu i zatim prekopavao mladosađ, pa je tom prigodom nailazio na grobne

prsten, kojemu promjer obao. Pri vrhu se deblja i širi, te se svršava udubljenim postoljem, u kojemu je ležao izgubljeni kamen, a taj je bio prihvaćen kvačicama sa četiri strane. Kvačice su se sačuvale, lom dijelu sa obje strane ležišta površina je dekorirana i vijugama, koje od ležišta idu prema dolje (prvi na sl. br. 7).

b) Srebrni prsten, kojemu promjer tanak je, ali jako širok. Na vrhu se nalazi je stakleno oko. Okolo dna postolja nalazi su načinjeni cvalog cvijeta.

Na vanjskoj površini nalazimo šest polja, uparanim prečkama, a u svakom ubockano pet tačkica. Preostatak polja između romba i okvira izbrazdan je uparanim crtama, koje teku

c) Srebrni prsten s ostacima pozlate. Čitav je, ali malko deformiran. Promjer se kreće oko 19 mm. Sa nutarnje i vanjske strane je plosnat, samo što izvana ima dva žlijeba, koja teku uzduž cijele površine. Na vrhu mu je prilijepljeno postolje sa okom od staklene paste, zavrnutih kvačica, a te kvačice teku okolo Postolje sa strane ima sedam šupljih valjaka, tako, da se čini kao da su načinjeni od filigranske žice. Raspored ovih valjaka (br. 7).

d) Bakreni prsten prilično masivan. površina mu je malko konveksna. Vanjska strana je obla i narezana kosim žljebovima (četvrti na sl. br. 7).

rike. Na donjoj

spomenutom uškom, a druga grivnom od savijene žice. Prostor na karici između sve tri jagode omotan je tankom žicom i time se jagode drže čvrsto na svom po

od sedmerolatičnog
ležajem od žice (deseta

k) Mala srebrna naušnica sa ostacima pozlate.

Naušnica je rastvorena. Na donjoj polovici nalaze se tri koljenca načinjena od filigranskih zrnaca, a prostor na karici između njih ispunjen je sa četiri niza filigranskih zrnaca, koji teku uzduž karike (jedanaesta na sl. br. 7).

l) S ovim predmetima nađen je i rimski

5. *Cetina*, selo kod

Rade Preočanin prilično sačuvanu željeznu strelicu. Duga je 97, a najveća širina joj iznosi 17 mm. Tulac je na donjem kraju s jedne strane oštećen. Polje oštrice je sa jedne strane plosnato, a s druge ima rebro uzduž sredine (sl. br. 8).

6. *Bribir* kod Skradina. Na Bribirskoj glavici pronašao je Miloš Bijelić dva kamena ulomka (sl. br. 9).

a)

se opažaju ostaci tehnike svrdla. Kamen je od bijelog vapnenca. Dimenzije: 19,5×14×16 cm.

b) Donji dio kolone s ostatkom

dijela. Kamen je od bijelog vapnenca. Dimenzije: 15×11×8 cm.

7. *Biskupija* kod Knina.

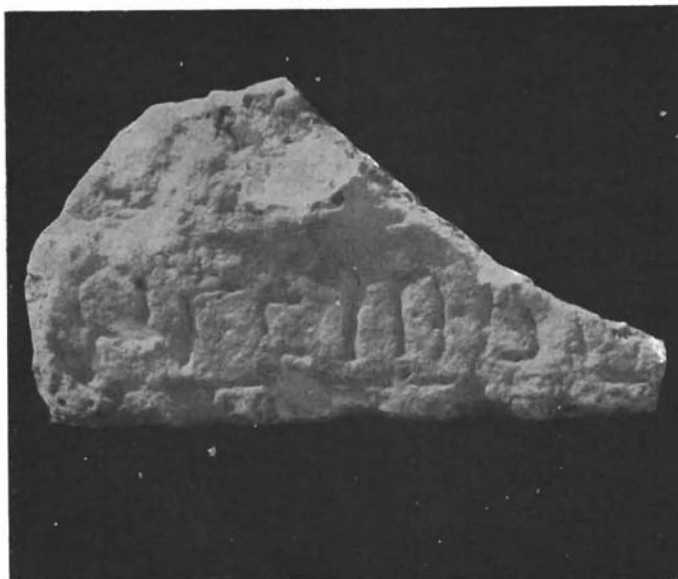
a) Ulomak kapitela od bijelog sitnozrnatog vapnenca, što ga je pronašla Marta Popović u suhozidu svoje njive, koji se nalazi uz seoski put ispod Stupo

s drugim dijelom i opisan u autorovoj prednjoj radnji o Stupovima

b) Ulomak tegurija, što ga je pronašao Šime Duća pod njivom Nine vine na položaju Dolovi, koji se nalazi sjeverno od Crkvine. Ulomak je od bijelog sitnozrnatog vapnenca. Dug je 19, širok 28, debeo 8,5 cm (sl. br. 9).

Na licu se nalazi letva bez natpisa. Od lica prema luku tegurija teče polje kosog profila, koje je dekorirano nizom

ima po sredini izduženo rebro, a pri vrhu, gdje se list od lista rastaje, nalazi se cvijet.

Sl. 1. Pronađeni preostatak natpisa

Sl. 2. Prednji ulomak omogućuje spajanje čitave lijeve strane grede

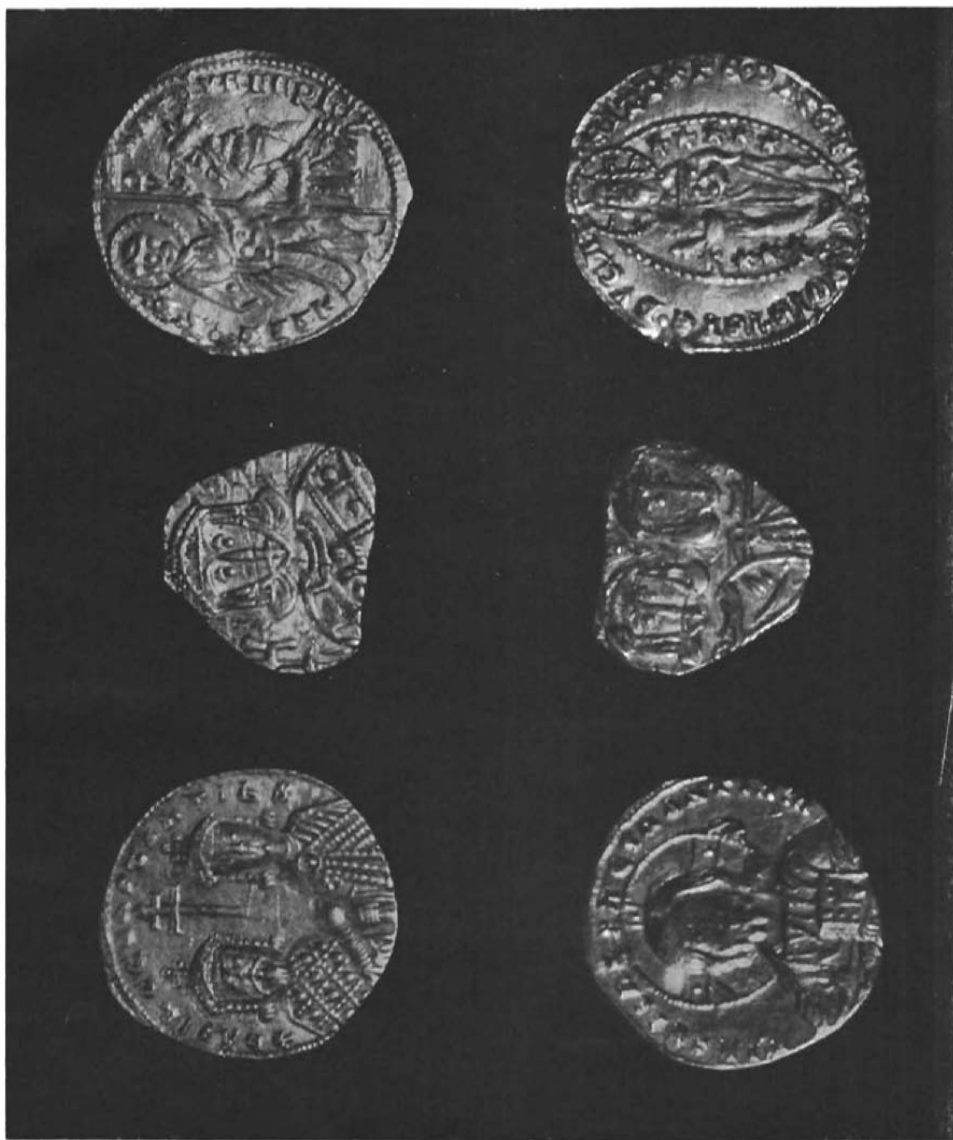
*Sl. 3. Cetina, sv. Spas.
Otkrivanje stećaka ispod
površine zemlje*

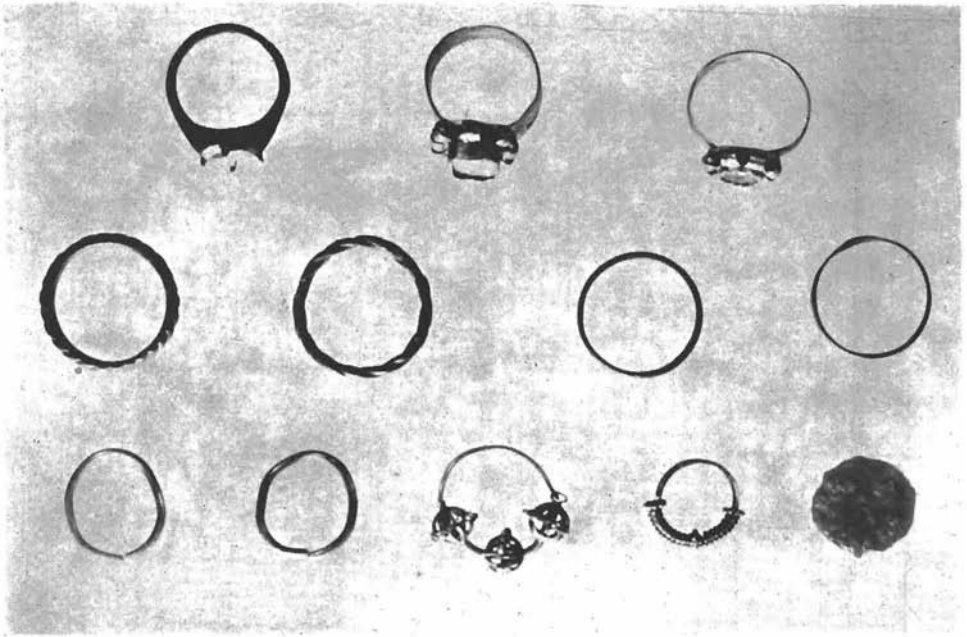
*Sl. 5. Pronađeni temelji zida
i grobova kod »Nugla«*

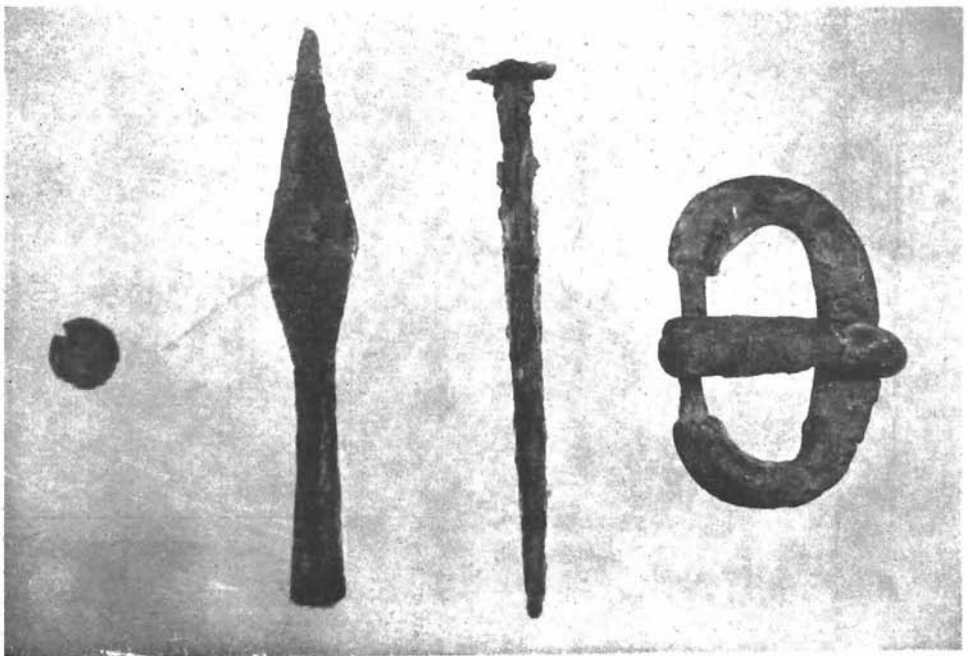
Sl. 4. »Nugo« u vrelu Cetine; preostaci vjerojatno samostana

Sl. 6. Nabavljeni zlatni novci (gore avers, dolje revers)

Sl. 7. Nalaz starohrvatskog nakita u Kotluši kod Vrlike

Sl. 8. Sitni predmeti iz Knina, Biskupije i Cetine

Sl. 9. Nabavljeni ulomci iz Bribira i Biskupije

Sl. 10. Ulonak sa sl. 9. spojen s pripadajućim dijelovima tegurija

Sl. 11. Nabavljeni ulomci iz Pridrage i Biskupije

STIPE ČUNJAČA: *Rad Muzeja hrvatskih starina u godini 1953.*

Sl. 12. Starohrvatski grob u Mravincima

*Sl. 13. Grob na površini na »Jukića brigu«
iznad izvora Peruče*

Sl. 14. Majdan kod Peruče: ostaci lijevaone željeza

STIPE GUNJAČA: *Rad Muzeja hrvatskih starina u godini 1953.*

Sl. 15. Dragović, ruševine starog manastira

STIPE GUNJAČA: *Rad Muzeja hrvatskih starina u godini 1953.*

Sl. 16. Ostaci srednjovjekovne arhitekture u seoskom groblju u Dragoviću

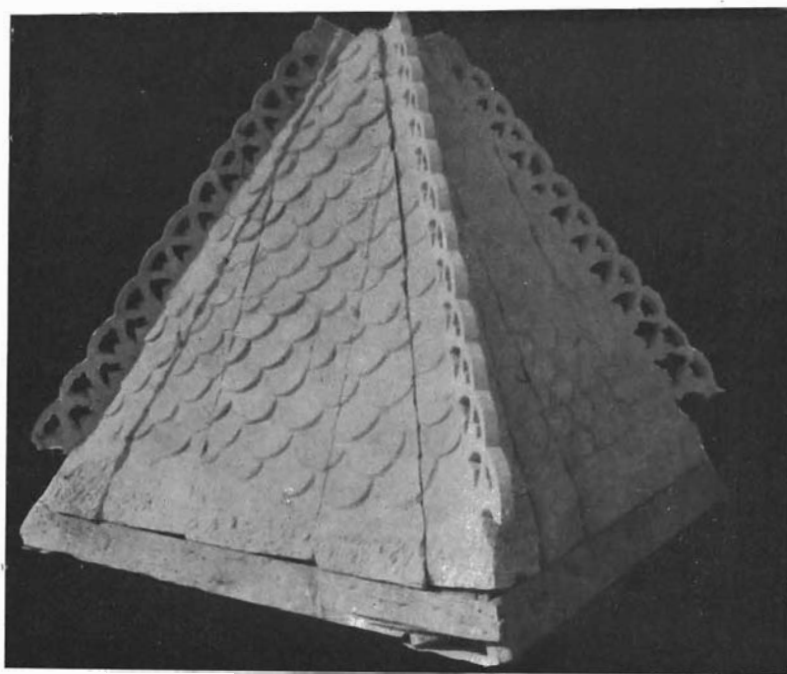
Sl. 17. Stećci ispod Grabića kuća u Podosoju

Sl. 18. Unutrašnjost zvonika sv. Spasa pri vrhu prije restauracije

STIPE GUNJAČA: *Rad Muzeja hrvatskih starina u godini 1953.*

Sl. 19. Rekonstruirani krov četverostranog ciborija iz Biskupije

Sa lijeve strane letve proteže se pojas s vijugavom lozicom, kojoj se lišće niže naizmjenično. Do vanjskog brida nalazi se niz kuka izrađenih na dva žlijeba.

Ulomak se spojio po frakturama na oba kraja sa prije pronađenim dijelovima (sl. br. 10).

c) Ulomčić kapitela, što ga je pronašao Nine Jelovina na Dolovima nedaleko Male Crkvine (sl. 11). Ulomak je od bijelog sitnozrnato menzije su mu: $11 \times 10 \times 8,5$ cm.

Između donjeg dijela niše nalazi račvaju u luk savinuti prutići, koji idu lukom arkade.

d) Ulomčić s ostatkom dvoprutaste lozice, svezan s dvoprutastom grivnom, iznad koje se razvija cvijet. Sa unutrašnje strane nalazi se duga rupa, u koju je ulazila metalna šipka za spajanje. Ulomčić je od sitnozrnatog vapnenca. Dug je 6,5, širok 3,3, debeo 4,2 cm (sl. 11). Ulomčić pronašao Nine Jelovina na Popovića dolovima kod Crkvine u Biskupiji.

e) Ulomak krova ciborija,

Todo

žina 15, jedna širina 12,5, druga 8,5, a debljina 4,5 cm. Stranice su mu koso odsječene (sl. 11).

f) Brončana kopča od pojasa iz VII.–VIII. st., što ju je pronašao Todor Popović u svom vrtu kod Popovića kuća. Našao ju je u dubini od 160 cm. Jezičac se kreće slobodno na prostranoj uški, koja je prolazila kroz metalnu pločicu, a ta se nije sačuvala. Kopča je duga 6, široka 4, a sa jezičcem debela 1,8 cm (sl. 8).

8. *Knin*. Za pravljenja kanalizacije u mjestu kod raskršća cesta za Zadar-Zagreb, Bos. Grahovo-Sinj pronašla su se dva predmeta nedaleko jedan od drugoga:

a) Željezni čavao, dug 9,2 cm (sl. 8).

b) Srednjovjekovni novac, jako oštećen, no raspoznaje se, da je splitski komunalni (sl. 8).

9. *Pridraga-Telica* kod Novigrada. Ulomak pluteja, koji je za muzej nabavio Gracije Oštrić. Nalaznik, koji mu ga je donio, tvrdio je, da ga je našao na Telici nedaleko obale Novigradskog mora, na što je direktor muzeja obišao tobožnji položaj, te utvrdio, da nikako ne može odatle potjecati. Vjerojatno je nađen na Mijovilovcu u Pidrasi, valjda u još nepretraženim gomilama. Ulomak cm. Na njemu je kolo od troprutastog pletera, a unutar kola su tri vitla (sl. 11).

10. *Mravinci* kod Splita. Sa južne strane želj. pruge Split-Sinj, a 50 m površ želj. stanice Mravinci, uz stazu, koja vodi u selo, ugledao je kustos Arheološkog muzeja u Splitu Ivo Marović dva groba, te je jedan stao istraživati. Konstatirao je, da je pravljen od kamenja, koje je grubo obrađeno. Kamenje je složeno u subozid, u tri reda na bočnim stranama groba, dok je za uzglavnicu i donožnicu bila stavljena obična ploča. Grob je ovalnog oblika, orijentiran na istok. Dug je 180, širok $45 \times 50 \times 23$, a dubok 46 cm. Pokrovne nisu zatečene. Unutra je nađen skelet mlađe osobe, sa desne strane skeleta nađena je britva, a sa lijeve nož (sl. 12).

REAMBULACIJA ARHEOLOŠKIH POLOŽAJA U DOLINI GORNJEG TOKA CETINE

U prošlogodišnjem broju našeg časopisa upozorili smo čitatelje, da će dio površine oko gornjeg toka rijeke Cetine od Ježevića do Peruče biti pretvoren u akumulativno

zauvijek pasti pod vodu arheološki lokaliteti, pa smo preduzeli prethodne korrige, da se oni prije potapanja istraže.

ološke položaje, pa se na inicijativu uprave ovoga muzeja formirala ekipa sa zadatkom, da se ovo područje reambulira. Ekipu su sačinjavali naučni radnici dvaju arheoloških muzeja u Splitu, i to: pisac ovih redaka i kustos J. Grabovac iz Muzeja hrvatskih starina, pa kustos M. Nikolanci iz Arheološkog muzeja u Splitu. Reambulacija

1953. god. i tada

bulacija nije iscrpna, nego se samo fiksiralo nekoliko točaka, koje će poslužiti kao uporišta, sa kojih će se širiti dalje istraživanje, kad se ovdje pristupi praktičnom radu. Reambuliranjem se naišlo na antikne i kasnije položaje. Nas ovdje interesiraju posljednji, pa ih donosimo po redu idući uzvodno s jedne i druge strane rijeke:

1. *Peruča* se zove pritoka rijeke Cetine, veoma kratkog toka, a po njoj predjel u njenoj blizini. U tom

a) »Glavica«, vlasništvo Ante Jukića. Seljaci tvrde, da se po ovoj Glavici nalazilo grobova, a danas se vide pokrovne ploče jednog groba.

b) *Vinograd Mile Kelave*, sto
Vlasnik tvrdi, da je naišao na grob pri krčenju, a da se taj nalazio od 1 m.

c) »*Jukića brig*« nad samim vrelom Peruče. Tu se jasno vide obložnice dvaju grobova kao i uzglavnica trećega. Nema sumnje, da je ova tri groba otkrila voda, a vrlo je vjerojatno, da ih ima više u većoj dubini (sl. 13).

2. *Majdan*. *Majdan* je također i šumi Luke Marunice nalaze se masivni zidovi, a najveća im vidljiva visina doseže 7 m (sl. 14). Samo ime *Majdan* podsjeća na neki rudokop. Budući da se u literaturi XVIII. st. bilježi u ovom kraju ljevaonica željeza, to se preostaci bez sumnje odnose na nju. Iako je ovaj objekt novijeg datuma, smatramo za potrebno, vanja željezne rudače u Dalmaciji radi dobivanja željeza. Da je ta tvornica proradila, svjedoči jedan odliveni blok, koji je izrađen u obliku jastuka, a nalazi se pred stupom Mate Jukića na Peruči.

3. *Maljkovo*. Na istočnom ogranku ovog sela, koji se nalazi u dolini, a s desne strane rijek-

a) »*Greblje*«, položaj uz cestu Sinj-Knin, na kojem su zasađeni vinogradi Marka i Milice ud. Bilandžić. Vlasnici pričaju, da se g. 1932. za vrijeme krčenja nalazilo dosta grobova, u kojima je bilo lonaca, a da se iz predrasude ti grobovi nijesu tom prigodom uništavali. Zaista u vinogradu Marka Bilandžića nalaze se još in situ dva groba nekoliko cm ispod površine, koje vlasnik pri obra

b) »Grudine« se nalaze ispod bivših Plavšinih kuća, a tik do izvora potoka Ribarić. Tu se razom ledine vide jasni noj blizini vire na površinu obložnice dvaju grobova.

c) Pri račvanju seoskog puta od spomenute ceste, a kod kuće Frane Bilandžića na krševitom glavičku opažaju se grobovi, kojima je površina nabacana krševima.

4. *Dabar*. U selu Dabru, koje se nalazi vis-à-vis Maljkovu, a sa druge strane Cetine nalaze se dva arheološka položaja:

a) Pod seoskim grobljem, koje se nalazi okolo crkve sv. Jovana, a na njivi Ilije Krajine uz potok, koji dijeli Dabar od Zasioka, vide se na površini tri groba.

b) »Crkvina«. Kod njive i vinograda Dušana Barišića, što se nalazi do 300 m istočno od spomenute crkve, postoje ostaci srušene crkve, a njena unutrašnjost zasuta je urušenim materijalom kao i kamenjem, koje se sakupljalo pri čišćenju susjednih njiva.

5. *Dragović*, poznati pravoslavni manastir. Oko njega ima više arheoloških položaja, a po jednom dokumentu iz konca XVII. st. zna se, da je tu postojao stari manastir, kojemu se ne vide nikakvi ostaci, pa je vjerojatno, da se on nalazio kod samog vrela pritoke Cetine, pot mjestu, gdje se kasnije podigao drugi, sada za razliku od najnovijega, nazvan »Stari

a) »Stari manastir«, plato pred dvorištem, ozidano dvorište i prostor, koji zaprema crkva sv. Petke usred njega (sl. 15).

b) Na pristranku brda iznad samog vrela potoka Dragovića nalazi se jedna pećina, u kojoj se vide zidne pregrade, što odaje rad srednjovjekovne ruke.

c) Na seoskom groblju, koje presijeca put, što iz Dragovića vodi u Koljane, nalazi se nekoliko stećaka, nalaze se ostaci srednjovjekovnog zdanja, vjerojatno crkve (sl. 16).

6. *Koljani*. U Koljanima se nalaze dva neistražena srednjovjekovna položaja:

a) Cetine i uz raskršće putova, koji vode u Dragović i Ježević, pronašao se g. 1891. starohrvatski mač, a vjerojatno je tu više grobova.

b) Kod Zagorčeve kuće, na livadi tik do desne obale Cetine, nalazi se nekropola od tridesetak

7. *Podosoje*. U ovom selu postoje tri položaja:

a) Na položaju »Vruljak« ispod Stražina nalazi se zatravljen humak, za koji seljaci tvrde, da se pod njim krije crkva.

b) Kod Ratića kuća opažaju Ovdje je devedesetih godina prošlog stoljeća pokušao iskapati pop Petar Stanić, povjerenik Hrvatskog starinarskog društva u Kninu, ali je poslije dana napustio rad.

c) Na podnožju brijega isp

RESTAURACIJA, REKONSTRUKCIJA I PREPARIRANJE OBJEKATA

Ove godine nastavilo se restauriranjem crkve sv. Spasa na vrelu Cetine. Tu je u najtrošnijem stanju bio zvonik, koji se nalazi na pročelju crkve. Prema najnovijim rezultatima, koje je dalo iskapanje, može se tvrditi, da je crkva zidana u IX. st., a kako je zvonik bio organski zidan s crkvom, to on predstavlja najstariji postojeći starohrvatski zvonik. Ruševno stanje moglo je dovesti do njegova potpunog nestanka utoliko više, što se na jednoj strani, a pri dnu, držao samo na jednom kamenu. Stoga se još u početku naših radova utvrdio njegov temelj i donji dio, a dalji rad na utvrđivanju odgađao se zbog nedostatka skele. Kako nikako nismo mogli doći do skele zbog osjetljivih izdataka, to smo se ove godine pomogli na taj način, da smo s malom količinom drveta napravili unutarnju skelu, te plombirali sav zvonik iznutra. Pri popravku konstatiralo se, da je pravo čudo, kako se zvonik mogao dosada uzdržati, jer je zbog dugotrajne raskrivenosti, kiša, mrazova, a naročito zbog žestoke bure spojni materijal iz zidova nestajao (sl. 18) tako, da se na više mjesta kroz šupljine moglo gledati kroza zid, pa se skoro može reći, da se njestimično pokazivao karakter suhozida. Sada su sve pukotine temeljito nalivene čvrstom betonskom smjesom i time je uklonjena opasnost, da se zvonik sruši. Preostaje, da se zvonik dova crkve (dokle se konzervirao pomoću male skele kao i crkva) do njegova vrha.

Poslije radova na zvoniku prešlo se na plombiranje zidnih površina unutar crkve, te su se završile

Konzervatorski zavod u Splitu sudjelovao je u prinosu novčane pomoći, te nam je u ovu svrhu dostavio svotu od 100.000 Din.

U isto doba se zaštićivao cijeli objekat nastavkom izgradnje suhozida okolo cijele nekropole, te je ove godine zidna ograda skoro završena. Pred konac godine zasadilo se nekoliko čempresa kao i tuja po pretraženom terenu, da se trajnim zelenilom istakne ovaj, sada zaštićeni arheološki objekt, a više radi toga, da to zelenilo razbije i ukloni neestetski glomazni i bijeli križevi, koje seljaci

Preparator Bakulić je preparirao dobar dio kovinskih pronašli našim zahvatima poslije oslobođenja.

Restaurator P. Marović nastavio je rad na rekonstrukciji četverostranog ciborija

midni krov (sl. 19).